

Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK) “Yaşam Endeksi” ve Bu Endeks Kapsamında Mersin, Antalya, Adana ve Kahramanmaraş illerinin Analizi

Doç.Dr. Zehra ALAKOÇ BURMA¹

Özet

İktisadi gelişme ve toplumsal refah; insanların yaşam kalitesindeki iyileşme süreci olarak tanımlanabilir. İktisadi gelişme ve toplumsal refah eskiden sadece gelir değişkenine bağlı olarak tek boyutlu ölçülürdü. Oysa bugün; gelirin yanında gelişmenin farklı boyutlarında sağlanan başarıları yansıtan endekslerle çok boyutlu olarak ölçülmeye başlandı. Bu endeksler toplumsal gelişmeyi pek çok açıdan yansıtmaya imkânına sahip oldukları için, aynı zamanda toplumun sahip olduğu refah düzeyinin ölçüsü olarak da değerlendirilmektedir. Bu endeksler sayesinde bölge ya da ülkeler arası refah düzeyi karşılaştırmaları yapılabilmekte, ilgili ülke/illerde toplumsal ilerlemenin ne derece sağlandığı konusunda bilgi elde edilebilmekte, dolayısıyla politika yapıcıların başarıları da daha kolay analiz edilebilmektedir. Bu endekslerden birisi 2011 yılında OECD tarafından kullanılan “Daha İyi Yaşam Endeksi (Better Life Index)’dir. Bir diğeri ise; Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) OECD’nin bu endeksini esas alarak illere ait ekonomik boyut yanında sosyal ve diğer boyutları dikkate alan “yaşam memnuniyet endeksi” çalışmasıdır. TÜİK, bu çalışmasını “İllerde Yaşam Endeksi 2015” olarak 2016 yılında yayımlamıştır. Türkiye’nin koşulları temel alınarak hazırlanan bu endeks 11 alanda 41 göstergeden oluşmaktadır. Bu araştırmanın amacı, bu rapordaki tüm göstergeler açısından sıralamada 1.şehir olan Isparta ve bölge şehirleri olan Mersin, Adana, Antalya ve Kahramanmaraş illerini incelemektir. Çalışma sonucunda; her bir gösterge açısından iller arasında farklılıklar bulunmasına rağmen genel endeks bazında Antalya 44.sırada, Kahramanmaraş 48.sırada, Mersin 59.sırada ve Adana 61.sırada bulunmuştur. Bu çalışmanın sonuçlarından beklentimiz; Türkiye’nin “İllerde Yaşam Endeksi” durumunu ortaya koymak, hükümet, işletmeler ve bireyleri bilgilendirerek, iktidarlar, iş dünyası, yöneticiler, bilişimciler, yatırımcılar, eğitimciler, üniversiteler için farkındalık yaratıp, geleceğe yönelik planlamalar, stratejiler ve yönetsel araçlar geliştirmelerinde rehber olmaktır.

Anahtar Sözcükler:

Yaşam Endeksi, Refah, TÜİK İllerde Yaşam Endeksi,

¹ Mersin Üniversitesi, Mersin Meslek Yüksekokulu Öğretim Üyesi

Adres: Mersin Üniversitesi, Mersin Meslek Yüksekokulu, Tece Kampüsü, Mezitli, Mersin / TÜRKİYE,

Tel : (0324) 361 00 01 / 71003,

E-posta: zalakoc@mersin.edu.tr ve zalakocburma@gmail.com

Abstract

Turkey Statistical Institute (TSI), "Life Index" and Mersin, Antalya, Adana and Kahramanmaraş provinces Context Analysis of the Index

Economic development and social welfare; it can be defined as a process of improvement in people's quality of life. Economic development and social welfare were only one-dimensional measured depending on the income variable. Yet today; In addition to income, it is started to be measured multidimensional with indices reflecting the achievements in different dimensions of development. Since these indices have the ability to reflect social development in many respects, they are also considered as a measure of the level of welfare of the society. Through these indices, welfare level comparisons can be made between regions or countries, and information can be obtained about the degree to which social progress is achieved in the relevant country / provinces and thus, the achievements of policy makers can be analyzed more easily. One of these indices is the Better Life Index used by the OECD in 2011. The other is; Turkey Statistical Institute (TSI), the OECD consider other dimensions of social and economic dimensions of space next to the provinces on the basis of this index, "Well Being Index" study. TurkStat published its work in 2016 as Well Being Index in Provinces. This index, prepared on the basis of the conditions of Turkey is composed of 41 indicators in 11 areas. The aim of this study is to examine the cities of Isparta and its regional cities, Mersin, Adana, Antalya and Kahramanmaraş in terms of all indicators in this report. In the results of working; Although, there were differences between the provinces in terms of each indicator, Antalya was ranked 44th in overall index, Kahramanmaraş was ranked 48th, Mersin was in 59th place and Adana was in 61st place. Our expectation from the results of this study; Turkey's "Well Being Index" status to reveal the government, businesses and individuals are informed, governments, business, executives, digerati, investors, educators, creating awareness for universities, future plans, strategies and administrative tools is to guide their development

Key Words:

Well Being Index, Prosperity/Welfare, TÜİK Well Being Index

GİRİŞ

Gelişme, tüm insanların yaşam kalitesindeki iyileşme sürecidir. Gelişme farklı düzeylerde olur. Birincisi; insanların gelirlerinin artması, yiyecek tüketimlerinin, sağlık hizmetlerinin, eğitimlerinin ve diğer koşulların ekonomik büyüme ile birlikte iyileşmesidir ki biz buna insanların yaşam düzeylerinin iyileşmesi diyoruz. İkincisi; sosyal, kültürel, politik

kurumlar, ekonomik sistemler ile insana verilen değerle, insanların kendine olan güvenleridir. Üçüncüsü ise; insanların seçeneklerinin genişlemesiyle birlikte özgürlüklerinin artması ve tüketilen mal ve hizmetlerin çeşitliliğinin artmasıdır (Günsoy, 2005:36-37).

Günümüzde tüm dünya ekonomileri için büyük önem taşıyan bir konu olan refahın ölçümü sayesinde, ilgili ülkelerde toplumsal ilerlemenin ne derece sağlandığı konusunda fikir sahibi olunmaktadır (Akar, 2014:2). Bugün ülke ya da bölgelerin iktisadi gelişme düzeyleri sadece gelir değişkenine bağlı olarak tek boyutlu ölçülmemekte; bunun yanında gelişmenin farklı boyutlarında sağlanan başarıları yansıtan endeksler kullanılmaktadır. (Kandemir, 2017), Bu endeksler toplumsal gelişmeyi çok boyutlu yansıtabildikleri için, toplumun sahip olduğu refah düzeyi hakkında fikir vermektedir (Kandemir ve Kürkcü, 2016). Bu endeksler sayesinde bölge ya da ülkeler arası refah düzeyi karşılaştırmaları yapılabilmekte dolayısıyla politika yapıcılarının başarıları daha kolay analiz edilebilmektedir. Bu endekslerden birisi 2011 yılında OECD tarafından kullanılan “Daha İyi Yaşam Endeksi (Better Life Index)’dir (OECD, 2011; Akar, 2014). TÜİK (2016a), bu endeksi esas alarak, İllerde Yaşam Endeksi 2015, çalışmasını yayımlamıştır. Bu endeksin hesaplanmasında kullanılan boyut ve göstergelerin seçiminde, OECD’nin Daha İyi Yaşam Endeksi çerçevesi ve Türkiye’nin koşulları temel alınmıştır. Bu, endeks 11 boyut (konut, çalışma hayatı, gelir ve servet, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik, sivil katılım, altyapı hizmetlerine erişim, sosyal yaşam ve yaşam memnuniyeti) altında 41 göstergeden oluşmaktadır (TÜİK, 2016a). Bu çalışmanın amacı; TÜİK (2016a)’in “İllerde Yaşam Endeksi 2015” verileri kullanılarak, birinci sırada yer alan Isparta ile bölge illerinden olan Mersin, Adana, Antalya ve Kahramanmaraş illeri araştırılmasıdır. Her bir ilde göstergeler açısından güçlü ve zayıf olan taraflar ortaya konulmuştur. Bu değerler illerde yaşayan halkın refahının artırılması, illerin kalkınması gibi illere önemli yararlar sağlayacaktır. Türkiye’nin “İllerde Yaşam Endeks” durumunu ortaya koymak, hükümet, işletmeler ve bireyleri bilgilendirerek, iktidarlar, iş dünyası, yöneticiler, bilişimciler, yatırımcılar, eğitimciler, üniversiteler için farkındalık yaratıp, geleceğe yönelik planlamalar, stratejiler ve yönetsel araçlar geliştirmelerinde rehber olacaktır.

TÜİK İLLERDE YAŞAM ENDEKSİ

Gelişme ve kalkınma kavramına, toplumların gelişim sürecine paralel olarak, farklı dönemlerde değişik içerik ve anlamlar yüklenmiştir (Yavilioğlu, 2002:59). Kalkınmanın teorik temelleri Adam Smith’in Ulusların Zenginlięi (1776) adlı kitabına dayanmasına karşın, kalkınma ile ilgili ilk sistematik çalışmalar 1940’ların sonunda başlamıştır (Taban ve Kar

2015:4-5). Çünkü; kalkınma iktisadı 1930'larda yaşanan Büyük Buhran sonrasında bir disiplin olarak etkili olmuştur.

Refah Seviyesi (Hayat Standardı) En Yüksek Olan Ülkeler Hangileridir? sorusuna hayat standardı yüksek olan ülkeler gerek ekonomik bakımından gerekse devletin halkına sağladığı imkanlar bakımından yüksek olan ülkeler cevabını verebiliriz. Yani halkın sadece geçim derdini düşünecek kadar maaştan daha fazlasını alması, devletin vatandaşa gerek ihtiyaç şeylerini gerekse vatandaşın sosyal yönünü artırıcı imkanlar sunmasıdır.

Ülkeler ve ülkelerdeki bölge ve illerin çeşitli kriterlere göre sınıflandırılması yaygın olarak yapılan çalışmalardır. Bu çalışmalarda ayrıca çeşitli karşılaştırmalar, ilgili birimlere ilişkin hedef ve planlamalarda da yapılmaktadır. Bu sınıflandırmalardan birisi de Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilen ve popüler olan İnsani Kalkınmışlık Endeksi'dir. Bu endeks her yıl ülkeler için hesaplanmaktadır. Bu endeks bazen bazı ülkelerdeki eyaletler ve iller için de hesaplanabilmektedir. Türkiye'deki iller için resmi bir hesaplama yapılmamıştır. Bu çalışmanın amacı; Türkiye geneli için olan ama Türkiye'nin illerini kapsamayan İnsani Kalkınmışlık Endeksi'nin verilerini dikkate alarak; Türkiye'de illere göre TÜİK 2016 İller Yaşam Endeksini kullanarak Mersin, Adana, Antalya ve Kahramanmaraş illerini araştırmaktır.

İllerde Yaşam Endeksi çalışması TÜİK tarafından ilk defa 2016 yılında yayımlanmıştır. TÜİK bu çalışmasının boyut ve göstergelerini belirlerken, OECD'nin Daha İyi Yaşam Endeksi çerçevesini ve ülkemiz koşullarını temel almıştır. TÜİK önce, endekste kapsanacak boyut ve göstergeleri belirlemiş sonra endeksin hesaplanmasına yönelik hazırlık çalışmaları yapmıştır. Boyut ve göstergelerin belirlenmesinde yaşam boyutlarının birbirine indirgenemeyecek şekilde, eşit değer ve önemde ele alınması ve her bir yaşam boyutu için az sayıda gösterge seçimi ile "odaklanma" ve "kullanışlılığın" sağlanması prensiplerine bağlı kalmıştır. İllerde Yaşam Endeksi çalışması, birey yaşamı üzerinde büyük etkisi olan konut, çalışma hayatı, gelir ve servet, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik, sivil katılım, altyapı hizmetlerine erişim, sosyal yaşam, yaşam memnuniyeti boyutları altında toplam 41 göstergelyi kapsamaktadır.

İLLERDE YAŞAM ENDEKSİ KAPSAMI

Yaşam bir bütündür. Bu bütünde sadece ekonomik boyut değil, yaşamın diğer boyutlarını da içine alan fiziksel, psikolojik ve sosyal boyutlarda vardır. Bu amaçla son yıllarda ekonomik boyutun yanı sıra yaşamın diğer boyutlarını da içine alan bir kavram olan toplumsal ilerlemenin ölçümüne yönelik çalışmalar ivme kazanmıştır. Daha çok birey odaklı olan bu yeni ölçümlerde objektif ölçütler ve bireylerin öznel algıları birlikte kullanılmaktadır.

Ülkemizde de Türkiye İstatistik Kurumu bu doğrultuda; illerdeki bireylerin ve hane halklarının yaşamını objektif ve sübjektif ölçütler kullanarak yaşam boyutları ayrımında yerel düzeyde ölçmek, karşılaştırmak ve zaman içinde izlemek için “İllerde Yaşam Endeksi” çalışması yapmıştır. Bu çalışmada; illerdeki yaşamların tüm boyutları ile izlenmesi ve iyileştirilmesi için bir gösterge sistemi geliştirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada;

- Birey, hanehalkı ve sonuç odaklı,
- “O ilde” yaşayanların yaşam düzeyini ölçmeye ve zaman içinde izlemeye imkân veren,
- Politikalara duyarlı, iyileştirilebilir göstergelerle temsil edilen,
- İyi yaşamı oluşturan farklı yaşam kalitesi boyutlarını tek bir boyuta indirgeyen,

bir endeks elde etmek hedeflenmiştir. (TÜİK,2016)

Karar vericiler için alınacak politikalarda çok faydalı olacak bu ölçeklendirilmiş göstergeler çeşitli veri setlerinden oluşmaktadır. Bu ölçeklendirilmiş göstergeler sayesinde illerin farklı yaşam boyutlarındaki güçlü ve zayıf oldukları yanlar belirlenebilmekte, eğilimler izlenebilmekte ve göstergelerdeki unsurlar karşılaştırılabilmektedir. Böylece iller düzeyinde iyi yaşamın ölçülmesi ve iyileştirilmesi için gerekli olanaklar ve kısıtlamalar daha iyi anlaşılabilir.

Veriler ve Güncelleme

İllerde Yaşam Endeksi objektif ve sübjektif göstergelerden oluşturulan bileşik bir endekstir. Objektif göstergeler il düzeyinde TÜİK verileri ve diğer kurum yada kuruluşlardan derlenen verilerden oluşmaktadır. (<http://www.resmiistatistik.gov.tr/?q=tr/content/72-illerde-yasam-endeksi>).

Sübjektif veriler ise üç yılda bir il düzeyinde uygulanan Yaşam Memnuniyeti Araştırması (YMA) sonuçları verileridir. Bu çalışmada ilk kez il düzeyinde uygulanan 2013 YMA sonuçları kullanılmıştır. TÜİK tarafından 2016 referans dönemi YMA sonuçlarının

2017 yılında yayımlanması, daha sonrada 3 yılda bir güncellenmesi planlanmıştır. Ama TÜİK şimdiye kadar başka bir rapor yayımlamamıştır. O nedenle; bu çalışmada 2016 yılı raporu verileri kullanılmıştır.

İllerde Yaşam Endeksindeki göstergeler; OECD'nin Daha İyi Yaşam Endeksi çerçevesinde, ülkemizdeki koşullar temel alınarak belirlenmiştir. Endeksi oluşturan göstergeler aşağıda sıralanan ölçütler dikkate alınarak belirlenmiştir; (TÜİK,2016)

- Ana hedefe uygun, fayda ve sonuç odaklı olması,
- Bireylerin yaşadığı yerdeki iyi yaşamını yansıtabilir olması,
- Politika değişiklikleri ile iyileştirilebilir olması,
- İller arasındaki ayrımları yansıtabilir olması,
- Katkı yönünün (pozitif/negatif) açıkça belirlenebilir olması,
- Kolay anlaşılabilir, doğru ve güçlü olması,
- Periyodik olarak güncellenebilir olması.

İllerde Yaşam Endeksinin 11 boyutu aşağıdaki gibidir;

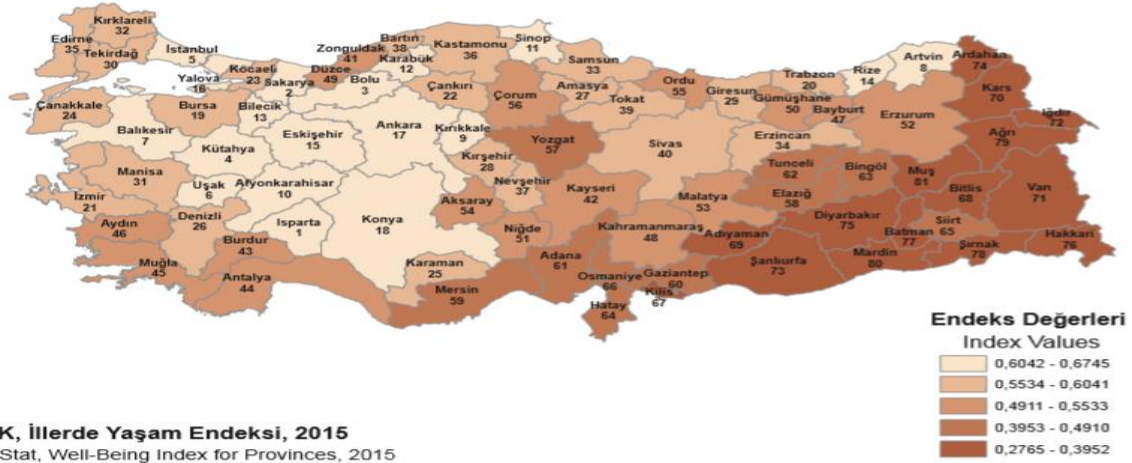
- Konut,
- Çalışma hayatı,
- Gelir ve servet,
- Sağlık,
- Eğitim,
- Çevre,
- Güvenlik,
- Sivil katılım,
- Altyapı hizmetlerine erişim,
- Sosyal yaşam,
- Yaşam memnuniyeti

Bu 11 temel boyut altında toplam 41 gösterge bulunmaktadır. Tüm bu göstergeler daha sonra tek bir bileşik endeks olarak sunulmuştur. Dolayısı ile İllerde Yaşam Endeksi 11 temel boyut ve birde genel endeks değeri ile birlikte her il için 12 ayrı endeks değeri elde edilmiştir. Endeks 0 ile 1 arasında değer almakta ve 1'e yaklaştıkça daha iyi bir yaşam düzeyini ifade etmektedir. Çalışmanın boyut, gösterge, göstergenin katkı yönü, veri kaynakları ve veri yılı Tablo1'de verilmiştir.

Tablo 1: İllerde yaşam endeksi boyut ve göstergeleri

Boyutlar	Göstergeler	Katkı Yönü	Veri Kaynağı	Ref.Yılı
Konut	Fert Başına Düşen Oda Sayısı	Pozitif	TÜİK, İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti Araştırması	2013
	Konutun içinde tuvalet mevcudiyeti oranı	Pozitif	TÜİK, İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti Araştırması	2013
	Konutun kalitesinde problem yaşayanların oranı	Negatif	TÜİK, İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti Araştırması	2013
Çalışma Hayatı	İstihdam oranı	Pozitif	TÜİK, İl Düzeyinde Temel İşgücü Göstergeleri	2013
	İşsizlik oranı	Negatif	TÜİK, İl Düzeyinde Temel İşgücü Göstergeleri	2013
	Ortalama günlük kazanç	Pozitif	Sosyal Güvenlik Kurumu	2014
	İşinden memnuniyet oranı	Pozitif	TÜİK, İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti Araştırması	2013
Gelir ve Servet	Kişi başına düşen tasarruf mevduatı	Pozitif	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu	2014
	Orta ve üstü gelir grubundaki hanelerin oranı	Pozitif	TÜİK, İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti Araştırması	2013
	Temel ihtiyaçlarını karşılayamadığını beyan eden hanelerin oranı	Negatif	TÜİK, İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti Araştırması	2013
Sağlık	Bebek ölüm hızı	Negatif	TÜİK, Ölüm İstatistikleri	2014
	Doğuşta beklenen yaşam süresi	Pozitif	TÜİK, Hayat Tabloları	2013-2014
	Hekim başına düşen müracaat sayısı	Negatif	Sağlık Bakanlığı	2014
	Sağlığından memnuniyet oranı	Pozitif	TÜİK, İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti Araştırması	2013
	Kamunun sağlık hizmetlerinden memnuniyet oranı	Pozitif	TÜİK, İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti Araştırması	2013
Eğitim	Okul öncesi eğitimde (3-5 yaş) net okullaşma oranı	Pozitif	Milli Eğitim Bakanlığı	2014-2015
	TEOG sistemi yerleştirmeye esas puan ortalaması	Pozitif	Milli Eğitim Bakanlığı	2015
	YGS puan ortalaması	Pozitif	Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (ÖSYM)	2015
	Fakülte veya yüksekokul mezunlarının oranı	Pozitif	TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri	2014
	Kamunun eğitim hizmetlerinden memnuniyet oranı	Pozitif	TÜİK, İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti Araştırması	2013
Çevre	PM10 istasyon değerleri ortalaması (hava kirliliği)	Negatif	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	2014
	Km2'ye düşen orman alanı	Pozitif	Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Harita Genel Komutanlığı	2012
	Atık hizmeti verilen nüfusun oranı	Pozitif	TÜİK, Belediye Atık İstatistikleri	2014
	Sokaktan gelen gürültü problemi yaşayanların oranı	Negatif	TÜİK, İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti Araştırması	2013
	Belediyenin temizlik hizmetlerinden memnuniyet oranı	Pozitif	TÜİK, İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti Araştırması	2013
Güvenlik	Cinayet oranı (bir milyon kişide)	Negatif	Emniyet Genel Müdürlüğü	2014
	Ölümlü ve yaralanmalı trafik kazası sayısı (bin kişide)	Negatif	TÜİK, Ulaştırma İstatistikleri	2014
	Gece yalnız yürürken kendini güvende hissedenerin oranı	Pozitif	TÜİK, İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti Araştırması	2013
	Kamunun asayiş hizmetlerinden memnuniyet oranı	Pozitif	TÜİK, İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti Araştırması	2013
Sivil Katılım	Mahalli idareler seçimlerine katılım oranı	Pozitif	TÜİK, Mahalli İdareler Seçim İstatistikleri	2014
	Siyasi partilere üyelik oranı	Pozitif	Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı	2014
	Sendika/dernek faaliyetleri ile ilgili olanların oranı	Pozitif	TÜİK, İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti Araştırması	2013
Altyapı hizmetleri ne erişim	İnternet abone sayısı (yüz kişide)	Pozitif	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kurumu	2014
	Kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranı	Pozitif	TÜİK, Belediye Su ve Atıksu İstatistikleri	2014
	Havalimanına erişim oranı	Pozitif	Çevrimiçi Veri Kaynakları, Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı	2015
	Belediyenin toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyet oranı	Pozitif	TÜİK, İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti Araştırması	2013
Sosyal yaşam	Sinema ve tiyatro seyirci sayısı (yüz kişide)	Pozitif	TÜİK, Sinema ve Tiyatro İstatistikleri	2014
	Bin kişi başına düşen alışveriş merkezi alanı	Pozitif	Alışveriş Merkezleri ve Yatırımcıları Derneği	2015
	Sosyal ilişkilerinden memnuniyet oranı	Pozitif	TÜİK, İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti Araştırması	2013
	Sosyal hayatından memnuniyet oranı	Pozitif	TÜİK, İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti Araştırması	2013
Yaşam Memnuniyeti	Mutluluk Düzeyi	Pozitif	TÜİK, İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti Araştırması	2013

Harita: İllerde Yaşam Endeksi Haritası (2015)

TÜİK, İllerde Yaşam Endeksi, 2015
TürkStat, Well-Being Index for Provinces, 2015

TÜİK bu raporda İllerde Yaşam Endeksi Haritası oluşturmuştur. TÜİK iller yaşam endeksinde ilk sırayı Isparta almıştır. TÜİK, İllerde Yaşam Endeksi, 2015 haritasına göre yaşam endeksi yüksek olan 10 il sırasıyla Isparta(1), Sakarya(2), Bolu(3), Kütahya(4), İstanbul(5), Uşak(6), Balıkesir(7), Artvin(8), Kırıkkale(9) ve AfyonKarahisar(10)'dır. En kötü olan 10 il ise en düşükten sırasıyla Muş(81), Mardin(80), Ağrı(79), Şırnak(78), Batman(77), Hakkari(76), Diyarbakır(75), Ardahan(74), ŞanlıUrfa(73) ve Iğdır(72)'dir. 2015 Türkiye İllerde Yaşam Endeksi haritasına göre bölgeler açısından bakıldığında; yaşam endeksi yüksek olan illerin daha çok iç Anadolu bölgesi ve İç Ege bölgesinde toplandığı görülmektedir. Daha sonra sırasıyla Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi ve Karadeniz bölgesinde olduğu görülmektedir. Sonra sırasıyla Akdeniz, Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde olduğu görülmektedir.

Tablo-2 : Isparta, Mersin, Adana, Antalya ve Kahramanmaraş İllerin Yaşam Endeksi Sıralaması ve Endeks Değerleri

	Isparta		Mersin		Adana		Antalya		Kahramanmaraş	
	Sıra	Endeks	Sıra	Endeks	Sıra	Endeks	Sıra	Endeks	Sıra	Endeks
Genel Endeks	1	0,6745	59	0,4772	61	0,4678	44	0,5458	48	0,5328
Konut	4	0,9059	52	0,6919	59	0,6180	23	0,8189	64	0,5319
Çalışma Hayatı	13	0,6582	67	0,4137	66	0,4200	29	0,6166	65	0,4520
Gelir ve Servet	19	0,5267	62	0,2885	53	0,3506	8	0,5838	63	0,2621
Sağlık	1	0,8408	64	0,5062	66	0,5039	41	0,6249	25	0,6490
Eğitim	2	0,7370	17	0,6418	63	0,4477	16	0,6437	61	0,4805
Çevre	20	0,6732	28	0,6506	39	0,6181	21	0,6665	47	0,6009
Güvenlik	13	0,7336	76	0,4539	78	0,4224	79	0,4114	4	0,7480
Sivil Katılım	46	0,4176	64	0,3688	43	0,4243	55	0,3980	13	0,5079
Altyapı Hizmetlerine Erişim	24	0,5204	23	0,5253	4	0,6784	9	0,6237	50	0,3906
Sosyal Yaşam	7	0,6109	44	0,4042	54	0,3536	46	0,3975	23	0,5033
Yaşam Memnuniyeti	13	0,7951	71	0,3044	70	0,3089	78	0,2189	16	0,7346

Bu çalışmada Akdeniz bölgesinde yer alan büyük illerden Mersin, Adana, Antalya, Kahramanmaraş ve sıralamada 1.olan Isparta illeri genel endeks ve 11 alt boyut göstergesi açısından incelenmiştir. Buna ait iller sıralaması ve endeks değerleri Tablo-2 de sunulmuştur.

Sonuç : Toplam 81 il değeri olduğu için burada sıralamada 41.sıra altında olan değerlerin Türkiye ortalamasından düşük olduğu varsayılmıştır. İller buna göre değerlendirilecektir.

Isparta ili açısından;

Genel endeks kapsamında 81 il içerisinde 1.sırada yer almaktadır. Sağlık göstergeleri açısından 1.sırada, eğitim göstergeleri açısından 2.sırada, konut göstergeleri açısından 4.sırada, sosyal yaşam göstergeleri açısından 7. Sırada ve güvenlik, çalışma hayatı ve yaşam memnuniyeti göstergeleri açısından 13.sırada yer almaktadır. En kötü olduğu sivil katılım göstergesi ile 46.sırada ve Türkiye ortalamasının altında yer almıştır. Tek Türkiye ortalamasının altında olduğu değer bu göstergededir. Diğer bütün göstergeler Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Mersin ili açısından;

Genel endeks kapsamında 81 il içerisinde 59.sırada yer almaktadır. Dolayısıyla Türkiye ortalamasının altında bir sıralamaya sahiptir. Ortalamadan iyi olduğu göstergeler sırasıyla şunlardır: En iyi olduğu gösterge 17.sıra ile eğitimidir. Sonra altyapı hizmetlerine erişim göstergesi ile 23.sırada, çevre göstergesi ile 28.sırada yer almaktadır. Diğer bütün göstergeler açısından Türkiye ortalamasının altındadır. En kötü olduğu göstergeler ise; güvenlik göstergesi ile 76.sırada, yaşam memnuniyeti göstergesi açısından 71.sırada, sağlık ve sivil katılım göstergeleri açısından 64.sırada yer almaktadır.

Adana ili açısından;

Genel endeks kapsamında 81 il içerisinde 61. sırada yer almaktadır. Dolayısıyla Türkiye ortalamasının ve Mersin ilinin de altında bir sıralamaya sahiptir. Ortalamadan iyi olduğu göstergeler sırasıyla şunlardır: En iyi olduğu gösterge 4.sıra ile altyapı hizmetlerine erişimdir. Sonra çevre göstergesi ile 39.sırada yer almaktadır. Diğer bütün göstergeler açısından Türkiye ortalamasının altındadır. En kötü olduğu göstergeler ise; güvenlik göstergesi açısından 78.sırada, yaşam memnuniyeti göstergesi açısından 70.sırada, sağlık ve çalışma hayatı göstergeleri açısından 66.sırada yer almaktadır.

Antalya ili açısından;

Genel endeks kapsamında 81 il içerisinde 44. sırada yer almaktadır. Dolayısıyla Türkiye ortalamasının biraz altında bir sıralamaya sahiptir. Ortalamadan iyi olduğu göstergeler sırasıyla şunlardır: En iyi olduğu gösterge 8.sıra ile gelir ve servettir. Dolayısı ile bu bölgedeki insanlar daha fazla gelir elde etmektedirler. Tarım ve turizmin bu bölgede iyi olması bunun başlıca sebebidir. Gelir düzeyinin yüksek olmasına rağmen diğer alt göstergelerin neden daha düşük olduğu araştırma konusudur. Sonra altyapı hizmetlerine erişim göstergesi ile 9.sırada, eğitim göstergesi ile 16.sırada, çevre göstergesi ile 21.sırada, konut göstergesi ile 23.sırada, çalışma hayatı göstergesi ile 29.sırada ve sağlık göstergesi açısından 41.sırada yer almaktadır. Diğer bütün göstergeler açısından Türkiye ortalamasının altındadır. En kötü olduğu göstergeler ise; güvenlik göstergesi ile 79.sırada, yaşam memnuniyeti göstergesi açısından 78.sırada, sivil katılım göstergesi açısından 55.sırada yer almaktadır. Gelir ve servet göstergesinin yüksek olmasına rağmen yaşam memnuniyeti göstergesi açısından en alt sıralardan 78.sırada olması araştırılması gereken bir durumdur. Bu iki gösterge nedeniyle diğer göstergeler açısından yüksek olan ilimizin genel gösterge değeri düşmüştür.

Kahramanmaraş ili açısından;

Genel endeks kapsamında 81 il içerisinde 48. sırada yer almaktadır. Dolayısıyla Türkiye ortalamasının altında ve Antalya ilinin biraz altında bir sıralamaya sahiptir. Adana ve Mersin ilinden daha iyi sıralamadır. Diğer illerin biraz tersi bir durum söz konusudur. En iyi olduğu gösterge güvenlidir ve 4.sıradadır. Oysa bölgedeki diğer illerde güvenlik göstergesi Mersin için 76.sırada, Adana için 78.sırada ve Antalya için 79.sıradadır. Ortalamadan iyi olduğu göstergeler sırasıyla şunlardır: En iyi olduğu gösterge 4.sıra ile güvenlidir. Sonra sivil katılım göstergesi ile 13.sırada, yaşam memnuniyeti açısından 16.sırada, sosyal yaşam göstergesi açısından 23.sırada, sağlık göstergesi açısından 25.sırada yer almaktadır. Diğer bütün göstergeler açısından Türkiye ortalamasının altındadır. En kötü olduğu göstergeler ise; çalışma hayatı göstergesi ile 65.sırada, konut göstergesi açısından 64.sırada, eğitim göstergesi açısından 61.sırada yer almaktadır.

İLLERİN YAŞAM ENDEKSİ ve İÇ GÖÇLER İLE İLİŞKİSİ:

Bölgesel dengesizliklerin kalkınmanın önünde bir engel olması nedeniyle, bu dengesizliklerin kapatılmasında etkili olan sosyo-ekonomik faktörleri belirlemek önemli bir

araştırma alanıdır (Yamanoğlu, 2008:33). Bu çalışmada elde edilen değerleri değerlendirmede göçlerin önemi büyüktür.

Ekonomik gelişme farklılıkları ülkeler arasında olduğu gibi, bölgeler ve iller arasında da görülebilir. Ülkenin belli bölgeleri gelişmiş ve daha sanayileşmiş bir yapıya sahip iken; diğerleri geri kalmış, hatta birer tarım bölgesi konumunda olabilir. Bu durum bölgelerarası göç hareketlerini teşvik eder (Çelik, 2007: 92). Göçler nüfus yoğunluğunun nispeten düşük olduğu bölgelerden nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu bölgelere doğru olur. Çünkü bu bölgelerde genellikle görece daha iyi; sosyal ve ekonomik fırsatlar, güvenlik, eğitim, sağlık hizmetleri, çalışan ücretleri, girişimcilik faaliyetleri ve eğlence gibi pozitif faktörler vardır (De Haas, 2008:10). Bu nedenle; gerek haritadaki duruma, gerekse Tablo-2 deki genel endeks açısından yüksek olmasını beklediğimiz illerden Mersin, Adana, Antalya ve Kahramanmaraş illerinin gösterge değerlerinin düşük olmasının ilk sebeplerinden birinin bu illerdeki iç göç olduğu düşünülebilir.

Türkiye’de iç göç hareketleri 1950’lerden bu yana giderek önem kazanan bir olgudur. Türkiye’de genel olarak iç göçün yönü, daha az gelişmiş Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinden, sanayileşmiş ve görece kişi başına gelir düzeyinin yüksek olduğu Batı Bölgelerindeki illere doğrudur (Bülbül ve Köse, 2010:75). Dolayısıyla insanların yaşadıkları bölgelerden ayrılarak, yeni yerleşim yerlerine göç etmelerinin temel nedeni, daha iyi istihdam, gelir, kamu hizmeti dolayısıyla daha iyi yaşam beklentisidir (Kandemir, 2010:9). Lee (1966)’ye göre göçmenler, yaşadıkları ve göç etmeyi planladıkları bölgelerin olumlu (artı) ve olumsuz (eksi) yönlerini değerlendirip, göç sürecinde yaşayacakları zorlukları da dikkate alarak göç kararını vereceklerdir. Göç kararlarında genellikle istihdam imkânı (Kandemir, 2010), dolayısıyla gelir faktörü (R.Yamak ve N.Yamak, 1999) etkili olmasına karşın, Issah ve diğ. (2005)’in de ifade ettiği gibi insanların göç etmelerinde gelir farklılıklarının yanında, altyapı ve konfor farklılıkları da güçlü bir etkiye sahiptir. Türkiye’deki iç göç hareketlerinde de benzer nedenler etkili olmaktadır.

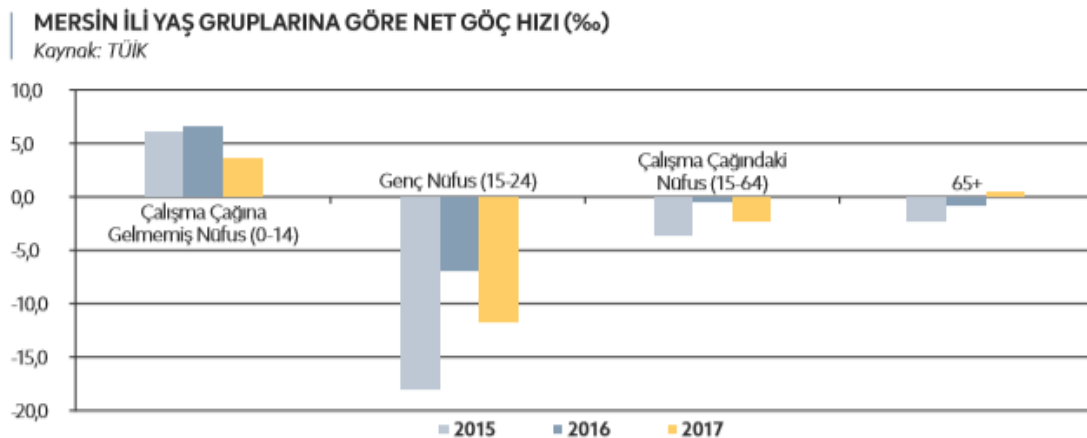
Örneğin TÜİK (2013:54)’in, Nüfus ve Konut Araştırması 2011’de belirtildiği gibi, Türkiye’deki iç göç nedenlerinden en yüksek pay %46,1 ile hanedeki fertlerden birine bağımlı göç iken, bunu %24,8 ile istihdam nedeniyle göç (%12,9 ile iş aramak/bulmak ve %11,9 ile tayin/iş değişikliği), %17,7 ile eğitim, %8,5 ile evlilik ve boşanma, %1 ile sağlık, %2 ile diğer faktörler izlemektedir. Görüldüğü gibi hanedeki fertlerden birine bağımlı göç dışında Türkiye’de iç göçün en önemli nedeni istihdam dolayısıyla gelir ve eğitimdir.

Göç eden aileler genellikle daha yüksek gelir düzeyine ulaşabilmekte ancak konut gibi alanlarda daha kötü şartlara maruz kalabilmektedir (HagenZanker ve Azzarri, 2009:29-30). düşük gelir grubundaki insanlar ise barınma ihtiyaçlarını gecekondular sayesinde daha kolay çözebilmektedirler (Yıldırım, 2004:153). Bu araştırmadaki iller grafiklerden de görüleceği gibi çok göç alan şehirlerdir. Mersin, Adana, Antalya ve Kahramanmaraş illerinin genel yaşam endekslerinin düşük olmasının sebebi göçlerdir. Çünkü göç eden insanların konut, çalışma hayatı, gelir ve servet, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik, altyapı hizmetlerine erişim, sosyal yaşam ve yaşam memnuniyeti değerleri çok düşüktür. Bu değerlerin düşmesi ortalama ve ortalama üstü değerleri düşürmektedir.

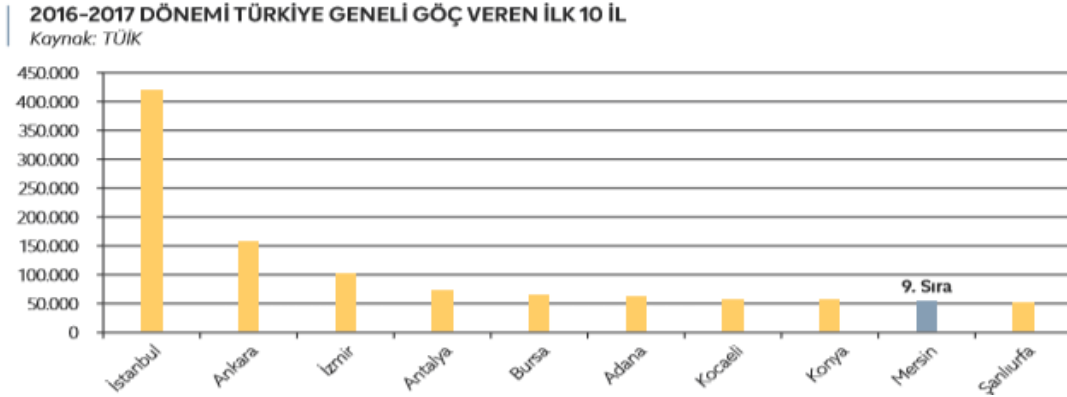
Bu çalışmadan çıkarılacak sonuçlardan birisi de iç göçün önlenmesine yönelik öneriler olacaktır. Net göç düzeyi pozitif ve negatif olan iller arasında, yaşam endeksini belirleyen 11 boyut (konut, çalışma hayatı, gelir ve servet, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik, sivil katılım, altyapı hizmetlerine erişim, sosyal yaşam ve yaşam memnuniyeti) açısından anlamlı bir fark olup olmadığını test edilebilir.

2016-2017 döneminde Mersin ili net göç hızındaki değişimler yaş gruplarına bir önceki dönemle karşılaştırıldığında çalışma çağına gelmemiş (0-14) yaş grubunda net göç hızında artış hızı önceki döneme göre yavaşladığı, genç nüfus(15-24) ve çalışma çağındaki nüfus(15-64) yaştaki nüfusta verilen göçlerdeki artış nedeniyle net göç hızında negatif yönlü artış kaydedilmiştir.65+ üzerinde ise alınan göçlerdeki artışın verilenin üzerinde olmasının etkisiyle pozitif yönlü artış kaydedilmiştir.

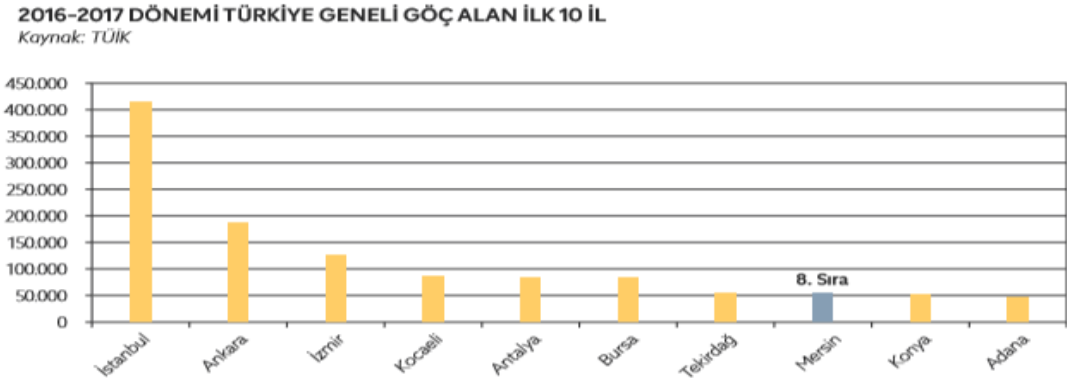
Grafik-1: Mersin İli Yaş Gruplarına Göre Net Göç Hızı (%)

Grafik-2: 2016-2017 Dönemi Türkiye Geneli Göç Veren İlk 10 İl

Grafik-3: 2016-2017 Dönemi Türkiye Geneli Göç Alan İlk 10 İl

SONUÇ

TÜİK, İllerde Yaşam Endeksi, 2015 haritasına göre yaşam endeksi yüksek olan 10 il sırasıyla Isparta(1), Sakarya(2), Bolu(3), Kütahya(4), İstanbul(5), Uşak(6), Balıkesir(7), Artvin(8), Kırıkkale(9) ve AfyonKarahisar(10)'dır. En kötü olan 10 il ise en düşükten sırasıyla Muş(81), Mardin(80), Ağrı(79), Şırnak(78), Batman(77), Hakkari(76), Diyarbakır(75), Ardahan(74), ŞanlıUrfa(73) ve Iğdır(72)'dir. 2015 Türkiye İllerde Yaşam Endeksi haritasına göre bölgeler açısından bakıldığında; yaşam endeksi yüksek olan illerin daha çok iç Anadolu bölgesi ve İç Ege bölgesinde toplandığı görülmektedir. Daha sonra sırasıyla Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi ve Karadeniz bölgesinde olduğu görülmektedir. Sonra sırasıyla Akdeniz, Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde olduğu görülmektedir.

Çalışma kapsamında ele alınan Isparta, Mersin, Adana, Antalya ve Kahramanmaraş illerine bakıldığında İller Yaşam Endeksi genelinde Isparta'nın 1.sırada, Antalya'nın 4..sırada, Kahramanmaraş'ın 48.sırada, Mersin'in 59.sırada ve Adana'nın 61.sırada olduğu görülmüştür. İllerin alt göstergeler açısından değerleri incelendiğinde ise; göstergelerin birbiri ile ilişkilerinde bazı tezatlıkların olduğu görülmüştür. Örneğin: Antalya ilinin En iyi olduğu gösterge 8.sıra ile gelir ve servet olmasına rağmen yaşam memnuniyeti göstergesi açısından en alt sıralardan 78.sırada olması araştırılması gereken bir durumdur. Kahramanmaraş'ta güvenliğin 4.sıra ile en üstlerde olması, konutun 64.sırada, çalışma hayatının 65.sırada, gelir ve servetin 63.sırada, eğitimin 61.sırada olmasına rağmen yaşam memnuniyetinin 16.sırada olması da ciddi araştırılması gereken bir konudur. Bu değer neredeyse yaşam endeksi en iyi olan Isparta'nın 13.sırada olan yaşam memnuniyetine çok yakındır. Bu değer diğer 3 ilden çok yüksektir. Oysa Antalya araştırılan illerdeki en iyi gelir seviyesine sahip olmasına rağmen yaşam memnuniyeti seviyesi çok düşüktür. Bu konuların ilgili bilim alanları açısından irdelenerek incelenmesi uygun olacaktır.

Ekonomik büyüklük her zaman insani gelişmişliğin bir göstergesi olmayabilir. İnsani Gelişme için her bölge kapsamında ayrı ve bağımsız hedefler oluşturulmalı, ayrı stratejiler, ayrı politikalar geliştirilmelidir. İnsani gelişmişliğin; ekonomik büyüme ve kalkınmayı da beraberinde getireceği unutulmamalıdır.

Gelişme hem iktisadi hem de sosyal açıdan bir bütündür. Bu nedenle, iller arasındaki yaşam endeksi farklılıkların araştırılması, birbirleriyle karşılıklı etkileşim içindeki çok sayıda göstergenin birlikte ele alınmasını, birlikte incelenmesini ve ona göre planlama yapılmasını gerektirir. İllerde Yaşam Endeksi, insani gelişme konusunda; uzun dönemli eğilimleri izlemek, iller ve bölgeler arasındaki farklılığı ortaya koyabilmek, iller ve bölgesel gelişme politikalarının hazırlanmasında faydalanılmak adına önemli bir araçtır. Bunları gerçekleştirebilmek için bu tür verilerin düzenli ve doğru yayınlanması önemlidir.

Ancak planlamalardaki eksiklikler dikkate alınarak yapılacak yatırımlarda, diğer illerimizde de ekonomik gelişmelere bağlı olarak ilerlemenin olabileceği göz ardı edilmemelidir. Bu araştırmayla, bölgelerin hatta illerin gelişmişlik göstergesi sayılan endeks değerlerinin belirlenmesi, dolayısıyla düşük değerleri tespit etmemizi sağlamış, bunun sonucunda da yapılacak yatırımlarda hangi alanlara daha öncelik tanınması konusunda bir fikir oluşturmuştur.

İller arası rekabet endeksi sonuçları gerek yerel yöneticiler gerekse merkezi karar alma noktalarındaki kamu yöneticileri için düzenli bir girdi olacaktır. Bu endeksin yıllar içerisindeki değişimi, o ilin Türkiye'deki iller arasındaki göreceli performansını da gösterecektir ki, bu durum özellikle yerel yöneticilerin bir nevi performansı olarak değerlendirilebilir. Aynı şekilde, iller arası gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmak isteyen merkezi karar vericiler, ilgilendikleri ilin diğer rekabet açısından avantajlı illere göre zayıf kalan yönlerini güçlendirerek, iller arası gelişmişlik farklarının azaltılması yolunda stratejiler üretebileceklerdir.

İller arası rekabet endeksi bir ilde yatırım yapmayı düşünen özel sektör yöneticileri için de önemli bir girdi olacaktır. İlde yeni bir yatırımın rekabetçi olup olamayacağını belirleyecek çevresel etkenlerin durumu endeksin bir çıktısıdır. Bu sebeple, rekabetçilik endeksinde daha üst sıralarda yer alan bir ilde yatırım yapmak genelde özel sektör için daha avantajlı olacaktır. Çünkü o ilin yeni yatırımın daha rekabetçi olabilmesi için diğer illere göre daha fazla avantaj sağlaması mümkün olacaktır. Bölgesel kalkınma stratejilerinde sanayileşmenin ülkenin belirli bölgelerinde yığılması sonucu ortaya çıkan eşitsizliği gidermek amacıyla, geri kalmış bölgelerde sanayinin desteklenerek geliştirilmesi ve ülkelerinin tüm bölgelerinde adil bir refah dağılımı sağlanması hedefi konmaktadır (Pehlivan; 2013:415).

KAYNAKÇA

Akar, S. (2014). “*Türkiye’de Daha İyi Yaşam Endeksi: OECD Ülkeleri İle Karşılaştırma*”, Journal of Life Economics, 1/2014.

Bülbül, S. ve Köse, A. (2010). “*Türkiye’de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi ile İncelenmesi*”, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt:39, Sayı:1,75-94.

Çelik, F. (2007). “*Türkiye’de İç Göçler: 1980-2000*”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 22 Yıl : 2007/1, 87-109.

De Haas, H. (2008). “*Migration and Development A Theoretical Perspective*”, International Migration Institute, James Martin 21st Century School University of Oxford, Working Papers, (Year 2008), Paper 9.

Günsoy, G. (2005). “*İnsani Gelişme Kavramı ve Sağlıklı Yaşam Hakkı*”. ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Zonguldak.

Hagen-Zanker, J. & Azzarri, C. (2009). “*Are Internal Migrants in Albania Leaving for the Better?*”, ESA Working Paper No. 09-08, (June 2009), <http://www.fao.org/3/a-ak332e.pdf>, Erişim tarihi: 12.12.2016

Issah, İ. Tariq, Y.K. & Komei S. (2005). “*Do Migrants React to Infrastructure Difference Between Urban and Rural Areas? Development of an Extended Haris-Todaro Model*”, Review of Urban & Regional Development Studies (RURDS), Vol. 17, No:1.

Kandemir, O. (2010). “*İktisadi Gelişme Sürecinde Göç Olgusu: Türkiye Örneği*”, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Kandemir, O. ve Kürkçü, M. (2016). “*Bir Refah Göstergesi Olan “Yaşam Endeksi” Bağlamında Kastamonu İlinin Değerlendirilmesi*”, I. Uluslararası Abana Sempozyumu, 20-21 Mayıs 2016, Abana/Kastamonu.

Lee, E. S. (1966). “*A Theory of Migration*”, Demography, Vol: 3, No:1, 47– 57.

Kandemir, O. (2017). “*Refah göstergeleri Bağlamında Türkiye’de İller arası iç göç hareketlerinin analizi*”, İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ Cilt: 6, Sayı: 1, 2017 Sayfa: 275-288 Received/Geliş: Accepted/Kabul: [17-01-2017] – [10-03-2017]

Pehlivan, P. (2013). “*Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Yerel Ekonomi Üzerindeki Etkileri; Zafer Kalkınma Ajansı Örneği*”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt; 11, Sayı: 3.

Taban, S. ve Kar, M. (2015). *Kalkınma Ekonomisi*, (2. Baskı), Ekin Yayınevi, Bursa.

TÜİK (2013), Nüfus ve Konut Araştırması, 2011, http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=276, Erişim tarihi: 07.11.2016.

TÜİK (2016), İllerde Yaşam Endeksi 2015, 22 Ocak 2016 tarih ve 24561 sayılı Haber Bülteni, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24561>, Erişim tarihi: 06.11.2016.

UNDP. (1990). "Human Development Report 1990", <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1990>

Yamak, R. ve Yamak, N. (1999). “*Türkiye’de Gelir Dağılımı ve İç Göç*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(1), ss. 16-28.

Yavilioğlu, C. (2002). “*Kalkınmanın anlam bilimsel tarihi ve kavramsal kökenleri*”. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3/1, 59-77.

Yıldırım, A. (2004). “*Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Kent ve Çevre Bilimleri) Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.